

Божук Л.

Шкільництво закордонних українців як спосіб ширення українськості

Історично так склалося, що за межами України проживає (за різними даними), близько 20 мільйонів українців¹. Практично на всіх континентах нашої планети вони творять матеріальну і духовну культуру. Отже, українство є чинником загальнолюдським, тому його досвід, доля та здобутки становлять загальний інтерес. Ці фактори і зумовили те, що проблема української етнічності не обмежується історичними та географічними кордонами України.

Різні причини спонукали українців залишати свою Батьківщину і розселятися всюди по Земній кулі. Проте потреба духовного єднання, тривога за збереження віри, культури не дозволила їм покірно асимілювати з місцевим населенням на еміграції.

Майже в усіх країнах розселення новоприбулі українці почали наполягати на своєму відокремленні, в першу чергу, духовно-релігійному, а отже й громадсько-культурному житті. Об'єднуючись у громади, спілки, товариства, вони тим самим заявляли про свою соціальну значимість. Прагнення зберегти етнічну ідентичність в парі з «блокованим» поселенням допомагало українським емігрантам протистояти асиміляції.

За твердженням дослідників, уже друге покоління емігрантів зазнає активної мовно-культурної асиміляції. Однак, життєдіяльність української спільноти за межами своєї етнічної батьківщини у ХХ ст. дає підстави стверджувати, що даний процес можна якщо не припинити, то принаймні пригальмувати. Є можливості й потреби

¹ Лозинський А. Україна й діаспора – взаємна допомога і захист // У майбутнє – в ім'я України!: Матеріали ІІІ Всесвітнього форуму українців 18–20 серпня 2001 р. – К., 2001. – С. 33.

опіки для збереження української національної ідентичності упродовж багатьох десятиліть.

Сьогодні одним з найбільш ефективно-впливових чинників від якого залежить само ідентифікація етнічних українців є вплив на етнічно-закорінену свідомість, що найбільш яскраво виявляється на етнографічно-побутовому рівні (традиційна обрядовість, пісня, страви, тощо). Цей чинник є головним, але не визначальним. Одним із визначальних чинників збереження етнокультурної самобутності, як засвідчує досвід закордонних українців є шкільництво – система національної освіти, яка дає не лише знання рідної мови, але й забезпечує національне виховання, яке є самозрозумілою життєвою необхідністю для розвитку нації. Місцем її здійснення може бути тільки рідна виховна установа з рідним виховником. Адже, як стверджував український педагог Костянтин Ушинський, «незважаючи на сходиність педагогічних форм усіх європейських народів, у кожного з них своя особлива національна система виховання, своя особлива мета, свої особливі засоби досягнення цієї мети»².

Аналіз історичного досвіду становлення українського шкільництва дає підстави стверджувати, що національна освіта була і залишається важливим чинником етнозбереження. Звернемося до окремих його періодів. Так, наприклад, початок ХХ ст. для України був характерний тим, що в цей час на чільне місце в українському національно-визвольному русі вийшло шкільне питання. Українські прогресивні громадські діячі та передові педагоги першочерговим завданням визначили створення національної школи, розуміючи під цим пристосування школи до потреб українського суспільства, його завдань, життя і обставин. «Серед усіх потреб нашого національного життя потреба рідної школи найголовніша, бо народ, який не має своєї

школи, може бути лише пасербом чужих народів, а ніколи не виб'ється на самостійну дорогу існування»³, – наголошував Михайло Грушевський в передмові до виданої у 1912 році книжки «Про українську мову і українську школу».

Найважливішим завданням школи визначалося формування національної свідомості у своїх вихованців, під якою розумілося «ясне і свідоме почування моєї тісної приналежності до всієї маси мого народу, тісної зв'язки всіх моїх потреб з вимогами загальнонародними, готовність зректися власної користі для загального добра, даліше – зрозуміння моєї окремішності племінної від інших народів, любов до своєї землі, мови і культури (без ненависті до чужих), взагалі дбалість про поступ цілої нації, підмога для неї й оборона від ворожих нападів»⁴.

Значним доробком у розробку концептуальних засад національної школи і виховання стали пошукування галицьких педагогів кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. таких як І. Зарицький, В. Ільницький, О. Барвінський, М. Галущинський, В. Пачовський, І.Ющишин та інші. Результатом творчих педагогічних дослідів став висновок про формування системи українського шкільництва, побудованої на національних засадах, метою якої є виховання державно-національних активістів-патріотів, здатних до творчої участі в розбудові рідної духовної і матеріальної культури, а через неї до участі у загальнолюдській культурі.

Освітній чинник необхідно присутній в українських діаспорних громадах, відіграючи на початковому етапі роль об'єднуючого, консолідуючого фактору для розрізнених груп емігрантів, що

² Ушинський К. Про народність у громадському вихованні // Виб. пед. тв, Т.1 – К., 1983. – С. 47.

³ Грушевський М. Про українську мову і українську школу. – К., 1991. – С. 13.

⁴ З чого нам національно освідомлятися? // Учитель. –1905. – Ч. 3. – С. 25.

здебільшого вели замкнутий спосіб життя в іноетнічному середовищі. В подальшому через «українознавчі» цінності, сприяючи формуванню національної самосвідомості українців, а, отже, й збереженню їх самобутності як спільноти, він залишається чинником етноохоронним.

Варто врахувати, що «для України в її історичному досвіді розвиток національної освіти був невід'ємно пов'язаний власне з ідеєю збереження (від братських шкіл в їх опірності католицькій експансії й ідейницького підґрунтя історичного питання вищої школи до освітніх осередків в діаспорі)... Отже – ідея націо- та етнозбереження є глибоко укоріненою в історичному досвіді й філософії української освіти»⁵.

Саме національна освіта в іншокультурному середовищі є визначальним чинником етнозбереження для українців, враховуючи потужний характер розселення та загалом європейські традиції освіти.

Загальнолюдське завдання кожної нації полягає в тому, щоб всіма засобами підтримувати свої діаспорні групи, збагачувати їх своїми духовними здобутками.

Україна, ще не так давно відмежована від українських громад етнічних земель близького та далекого зарубіжжя більш уважно почала ставитися та активніше налагоджувати контакти з ними у різних сферах. Крах кількадесятилітньої політики штучного роз'єднання українців став можливим із створенням Української держави, яка у своїй Конституції зафіксувала положення про те, що «Україна дбає про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави» (стаття 12).

⁵ Щербатюк О. Освітній чинник у між культурних комунікаціях і проблеми етнозбереження // Освіта в українському зарубіжжі: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 1-4 листопада 2000р. – К., 2001. – С. 143.

Становлення держави психологічно позитивно вплинуло на зарубіжних українців в плані їх ідентифікації з українською нацією. Виникла потреба опіки над українцями поза її межами.

Україна, проголосивши незалежність, однією з перших країн у Європі ухвалила закон «Про національні меншини в Україні», а відтак, має повне право на адекватний законодавчо-обумовлений захист етнічних українців у країнах їхнього поселення.

Саме ці обставини сприяли розробці та прийняттю Національної програми «Закордонне українство до 2005 року», яка являє собою цілеспрямовану, довготривалу, стратегічно осмислену стратегію підтримки українців зарубіжжя як носіїв української культури, мови, духовності, як репрезентантів нашого національного імені. Вона ставить завдання про розширення на культурно-національному та освітньому рівнях зв'язків з українцями зарубіжжя.

Цей документ визначає чимало конкретних планів щодо розвитку освіти в українському зарубіжжі.

Одним із важливих завдань для задоволення культурно-національних потреб українців у країнах проживання є шкільна освіта, як основа закладання підґрунтя для інтелектуального розвитку та ширення українського освітнього досвіду.

Досить швидка інтеграція в іншоетнічні суспільства протягом останніх десятиліть, активні асиміляційні впливи, особливо в країнах Західної Європи, де вони давалися взнаки значно сильніше, ніж, скажімо, у Північній Америці, гостро поставили перед українською спільнотою, що проживає за межами своєї етнічної батьківщини завдання зберегти себе як українську національно-культурну субстанцію. І хоча уникнути асиміляції неможливо говорити про зникнення української етнічності поза межами етнічної батьківщини не варто. На підтвердження цього хочу навести слова із доповіді комісії

Лорда Свонна (Англія): «Українська громада намагається зберегти свою національну першооснову, передаючи новим поколінням українську мову, знання про Україну та її історію, українські релігійні та культурні традиції... Асиміляції запобігти неможливо, але схоже на те, що ця спільнота буде існувати в нашій країні як певна етнічна група у ближчому майбутньому»⁶.

Отже, одним із головних чинників збереження культурної самобутності, як засвідчує досвід закордонних українців, є шкільництво. Сьогодні воно включає в себе дошкільні заклади, рідні елементарні школи, які дають початкову освіту, курси українознавства, позашкільні заклади (освітньо-виховні інститути, літні оселі, табори), що діють при громадських організаціях та церквах як приватні установи.

Підвищений інтерес закордонних українців до діяльності освітніх закладів в українському зарубіжжі сьогодні зумовлений усвідомленням загрози з боку асиміляційних процесів, що діють на українську діаспору. З іншого боку, становлення та розвиток української держави, створення соціально вагомого суспільства на матерній землі створює умови адекватного потягу до української освіти українців у країнах проживання.

Водночас українські державні інституції все більш усвідомлено керуються у своїй діяльності розумінням того, що проникнення в іншодержавне середовище через етнічних українців – це один із шляхів поширення українського способу життя, української культури, освіти та світобачення у розмаїтті світового співтовариства.

Можемо стверджувати, що саме школа сьогодні може стати чи не найважливішим чинником збереження національної самобутності

⁶ Євтух Є., Камінський Є., Ковальчук О., Трощанський О. Зберігаючи українську самобутність. – К., 1992. – С.51.

українців, які проживають за межами України. Але для цього потрібна допомога з боку української держави, адже підтримка співвітчизників за кордоном є сучасною нормою міжнародного права, є нормальною практикою держав, які поважають своїх громадян, є складовою того, що називається національними інтересами.

Зауважимо, перш ніж відбулося становлення національної освіти у сучасному вигляді, українське шкільництво у західному світі і недільне шкільництво у своїх завданнях та способах існування перейшло кілька етапів.

Саме розбудові українського як за формою, так і за суттю шкільництва, надавали особливої ваги у заходах щодо культурного-освітнього забезпечення українські піонери.

Школи постали як необхідність для батьків, свідомих свого походження, патріотично настроєних, дати своїм дітям максимально можливе в умовах іншоетнічного середовища національне виховання, прищепити їм, окрім рідної мови й любов до України, обізнаність із культурою та історією рідного краю. Саме українські школи в осередках українського життя, або ж, як інакше їх називають і, може, точніше, – школи українознавства стали важливою базою для вивчення рідної мови українців на еміграції.

Перші українські освітянські осередки з'явилися серед нашої еміграції в Сполучених Штатах Америки. Найпершу школу українознавства тут організував отець Волянський у Шенандоа в 1888 р. Друга школа відкрилася в 1893 р. в Шамокіні завдяки зусиллям отця Констанкевича. Через рік подібні навчальні заклади існували в Маунт Кармел, Оліфанті, Вілк-Барі та Міннеаполісі.

Саме українські церкви, зважаючи на їх організаційну стабільність, тяглість та розгалужену позарелігійну суспільну функцію,

відігравали важливу роль в процесі етнічного збереження чи асиміляції. Цим пояснюється опіка духовних провідників-настоятелів новозаснованих парафій, як то було у материкових європейських поселеннях, справами освіти на початкових етапах (школи при монастирях і церквах були довго єдиними осередками книжної освіти й шкільництва ще з часів княжої доби).

До Першої світової війни в США вже не було української церковної громади, при якій би не функціонували школи для дітей рідною мовою, а в Йонкерсі з 1904 р. навіть існувала українська школа Школа-інтернат.

У 1913 р. в США створюється Товариство Руських греко-католицьких дяко-вчителів, яке з 1914 р. розпочинає видавати перший педагогічний місячник «Рідна школа», а з 1918 – перший український буквар і «Практичні вказівки для учителів українських шкіл в Америці»⁷.

У Канаді (Манітоба), де оселилися наші перші емігранти, система двомовності, забезпечена угодою Льюїс-Грінвей (1897 р.) для національних меншин, існувала до 1916 р. У звітах Департаменту Освіти за 1897 р. уже згадуються українці. Інспектор А.Л. Йонг про шкільну округу в околиці Стюартбурн писав, що тут за останній час дуже збільшилася кількість учнів за рахунок «галичан». Він відзначав, що діти «галичан» дуже пильні та здібні. Найстаршими українськими шкільними округами були: «Галичина», «Теребовля», «Косів». У двох останніх навчання проводилося з 1898 р. В окрузі «Галичина» школу збудовано у 1899 р. В цьому ж році були збудовані школи в Плезент Гом, Россдейл і Медоувейл⁸. У різних місцевостях цієї країни

⁷ Сергійчук В. Історичні традиції української освіти в зарубіжжі // Освіта в українському зарубіжжі: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 1-4 листопада 2000 р. – К., 2001. – С. 9.

⁸ Білаш Борислав Н. Англійсько-українське шкільництво в державній системі Манітоби. – Мюнхен-Вінніпег, 1984. – С. 37.

утворювалися українські читальні імені Тараса Шевченка, Івана Франка, Михайла Драгоманова, Михайла Павлика. А у 1905 р. було відкрито Руську вчительську семінарію у Вінніпезі. Вчительські семінарії у Вінніпезі, Брендоні, Ріджайні й Вегревілі та курси в Едмонтоні, Вінніпезі й Саскатуні випустили протягом двох десятиліть поч. ХХ ст. сотні українських учителів, що суттєво спричинилося до піднесення культури й національної самосвідомості. Вагому роботу у справі навчання та національного виховання здійснювала Організація Українських Учителів (ОУУ), створена у 1907 р. на базі двох випусків Руської Вчительської Семінарії.

У 1916 р. двомовна система шкільництва у Манітобі була ліквідована, та українська мова на той час ще не мала такого хисткого становища. Українці добилися відкриття своєї кафебри для вивчення рідної мови в Саскатунському університеті, яку назвали Бурсою імені Петра Могили. Ця своєрідна «Могилянка» з 20 січня 1917 р. перетворилася на Український інститут імені Петра Могили при Саскатунському університеті. Дмитро Прокіп, вчитель з 25-літнім стажем роботи в школах Саскачевані і Альберти, студент Інституту імені Петра Могили поч. 20-х років ХХ ст. в книзі «Спомини вчителя-піонера» наводить таку характеристику, що її дав діяльності Інституту М. Марунчак у своїй «Історії Українців Канади»: «Бурси й інститути були теж доброю запорукою для своїх питомців у суспільно-громадському аспекті. Вони вчили своїх вихованців бути членами канадської спільноти, брати активну участь у громадському житті та нести відповідальність за хід і розвиток своєї спільноти. З бурс та інститутів вийшли сотні активних українців-канадців, які зайняли чільні пости в українсько-канадській спільноті та часто надавали тону її суспільній праці. Завдяки тим установам маємо багато інтелігенції,

що стала кваліфікованими працівниками в різних ділянках канадського життя. В багатьох випадках, коли заглянуть в минуле старших українських інтелігентів Канади, численні з них мають пов'язання з бурсою або інститутом у Вінніпезі, Саскатуні, Едмонті, Вегревілі, Тулоні чи Канорі»⁹.

Студенти та викладачі українських інститутів Канади активно популяризували українську пісню, музику та народні танки в різних місцевостях Альберти та Саскатуна. Це були справжні осередки української культури. «Ми давали свої концерти, – згадує Дмитро Прокіп, – протягом цілого тижня (листопад 1921р. – Авт.) й протягом тижня мали такий великий успіх. Хоч ми були таки добре перемучені, бо в день треба було йти до школи, а по вечері скоро йти до театру, то все-таки свідомість того, що ми канадцям різного національного походження показуємо красу нашої культури, підбадьорювала нас усіх та додавала нам сил до наших виступів. І так, за наші виступи менеджер театру заплатив добре Інститутові, але для нас, студентів, найбільшою й найкращою платою було признание чужої публіки, яке зворушувало до сліз й нас самих. Ми раділи нашим успіхам та успіхам нашої української пісні. А зокрема, ми були горді, що ми, діти українських піонерів. Популяризуємо між канадцами неукраїнського походження українську культуру»¹⁰.

Втративши можливість викладати рідною мовою в державних школах, українці вдалися до інших форм та організаційних заходів, спрямованих на мовнокультурне збереження, зокрема посилили громадську дієвість. У 1918 р. був створений координаційний осередок, який дістав назву Український Горожанський Комітет, що діяв до 1922 р. Дещо пізніше з такими завданнями утворився 1940 р. Комітет

⁹ Прокіп Дмитро. Спомини вчителя-піонера. – Вінніпег, 1979. – С. 28.

¹⁰ Там само. – С. 6.

Українців Канади. Надалі справу передання інформативної українськості наступним поколінням виконували Рідні школи, переважно недільні, рідше – суботні.

Формується мережа закладів дошкільного виховання – на цей час уже діє кілька суботніх садків та особливий щоденний садок.

Чимала кількість українських переселенців опинилася в Латинській Америці, зокрема в Аргентині, де за незначний проміжок часу (поч. з 1897 р.) зосередилось близько 200 тис. українців. Розселилися вони в основному на землях малозаселених північних провінцій – Місьйонес і Чако. Здавалось, напевно, що вони були приречені не асиміляцію. Проте українські поселенці, оселившись компактно, побудувавши свої церкви, відкривають при них «рідні школи». Об'єднуються у спілки, товариства, виявивши значну енергію в напрямі самовизначення та формування себе в етнічну групу.

Перша українська школа в Аргентині з'явилася в с. Лас-Тунас, неподалік Апостолеса, в 1907р., першим учителем в якій був Дмитро Варениця. А у 1909 р. отець Ярослав Кирп'як уже організовує парафіяльну школу в Апостолесі. Зусиллями української громади у напрямку просвіти молодшого покоління в 30-і рр. ХХ ст. в Док-Суді, передмісті Буенос-Айреса, постає перша щоденна українська школа¹¹.

Ефективним засобом плекання національної ідентичності українців та задоволення їх культурно-освітніх потреб стали організовані структури, що постали в Аргентині уже в 20-х роках ХХ ст. Започатковували, спрямовували їхню діяльність колишні військовики, зусиллями яких у 1924 р. з'являється перше товариство «Просвіта», що на поч. 40-х років мало уже 24 філії. З метою піднесення культурно-освітнього рівня еміграційних мас, збереження

¹¹ Українці в Аргентині. – К., 1997.

етнокультурної самобутності, національного виховання молодого покоління у 1930 р. постали Український національний клуб та перша жіноча організація – Добродійна спілка жінок. У напрямку поглиблення цієї роботи у 1938 р. засновано «Організацію державного відродження України»².

У Європі українське шкільництво постало зусиллями Союзу визволення України, який у 1915–1918 рр. по таборах полонених українців в Австрії і Німеччині зорганізував школу грамоти у Фрайштадті, а в Раштадті й Зальцведелі народну 6-и класну, у Вецлері – 4 класну школи. В 1917 р. в Зальцведелі відкрито міщанську школу для тих, хто скінчив таборову народну школу.

Культурно-освітнє життя й шкільництво активно розгорнулося серед української політичної еміграції у 20-х роках ХХ ст. на теренах Чехословаччини і Польщі в таборах українських інтернованих вояків УГА і армії УНР. Це – різного роду матуральні курси та курси грамоти, зорганізовані українськими старшинами. Більшого значення набуває юнацька школа і гімназія в таборі Каліш (Польща).

Із середніх шкіл слід виділити матуральні курси в Подєбрадах біля Праги, реальну гімназію в Празі. А у 1921–1926 рр. в Берліні існувала навіть матуральна іспитова комісія, що була призначена урядом УНР в екзилі¹².

У 1936 р. зусиллями Товариства українського дитячого притулку в Подєбрадах постала перша українська п'ятирічна народна школа, в якій навчалися переважно діти-сироти та діти бідних українських емігрантів, розкиданих по всій Чехословаччині. Такі ж українські школи діяли у Брно (Моравія)¹³. Серед предметів, що викладалися в

¹² Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – С. 953.

¹³ Там само. – С. 953–954.

цих школах були: українська мова, популярна історія України, географія українських земель, української співи й українські танці.

Загальноукраїнського значення набули українські високі школи в Чехословаччині, а саме Український Вільний Університет у Празі, Українська Господарська Академія в Подебрадах і Український Високий Педагогічний Інститут імені М. Драгоманова у Празі. Велику допомогу у їх створенні та організації культурно-освітньої діяльності надавав уряд Чехословаччини. Певний час це були єдині українські високі школи в світі, які виховали сотні фахівців, сприяли розбудові української науки й були її репрезентантами¹⁴.

Культурно-освітні традиції української еміграції впливали й на розвиток самої Чехословаччини. Президент республіки Томаш Масарик, враховуючи загальноєвропейську ситуацію, теоретично й практично сприяв вирішенню різноманітних проблем української національної меншини.

Значна кількість українських вчених, що працювала і викладала у іноземних школах та наукових установах, спричинилась до поширення знань про Україну. Українські емігранти в Європі між двома світовими війнами були, з одного боку, представниками поневоленої країни, де пануюча радянська система не давала їм можливості роботи і творити культурні цінності, а з іншого боку, свобода творчості відкривала широкі можливості для вільного розвитку української культури, зокрема науки, що позитивно впливало й на розвиток країн їх проживання.

Крім шкіл, які, звичайно, є головними осередками освіти, велику освітню та культурно-просвітницьку діяльність відігравали також інші культурні заклади-товариства і організації типу «Просвіта», організації молоді, різні фахові об'єднання культурного типу тощо. Великий

відсоток української молоді на еміграції, яка студіювала зокрема в Чехословаччині була об'єднана в Центральний Союз Українського Студентства (ЦЕ СУС) і численні локальні студентські організації.

Після Другої світової війни українська політична еміграція, що організувалася в таборах Німеччини та Австрії, здійснила велику освітню роботу. Всюди по таборах і в містах із великим скупченням українців поставали школи, курси, культурно-освітні організації, театри, хори, виходили численні книжки, розвивалася преса. Слід зазначити, що у 1947–1948 рр. у Німеччині та Австрії існувало 29 українських гімназій, 8 фахових середніх шкіл, 140 різних фахових курсів, 50 курсів іноземних мов, 30 курсів для неписьменних, 79 дитячих садочків. Звертає увагу велика кількість учителів у порівнянні до числа учнів: 1 учитель на 8–10 учнів.

У Німеччині, переважно в Мюнхені, який стає культурним осередком української еміграції по Другій світовій війні, відновили свою діяльність українські вищі навчальні заклади – Український Вільний Університет, Український Технічний Господарський Інститут, постали нові – Українська Висока Економічна Школа, Українська Богословська Православна Академія і Греко-Католицька Духовна Семінарія¹⁵.

У таборах полонених у Ріміні (Італія), де перебували колишні вояки дивізії «Галичина», були організовані т. зв. матуральні курси – на взірць гімназії, де навчалися юнаки, що не мали середньої освіти.

Масовий виїзд еміграції за океан, в тому числі багатьох керівних діячів, що був зумовлений прийняттям у 1947 р. в США т. зв. Закону ДП («дісплейсд персона»), ослабив українське політичне життя в Європі.

¹⁴ Сірополко Степан. Історія освіти в Україні. – К., 2001. – С. 11.

¹⁵ Енциклопедія українознавства. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – С. 954.

Найкраще зорганізованою і найчисленнішою українською еміграцією серед європейських країн є британська. Центром українського культурного життя та шкільництва там постав Союз українців Британії (СУБ), зорганізований у 1946 р.

Отож, з початку виникнення українських організацій у Великобританії, постає питання про виховання дітей і навчання їх рідної мови. За перших управ-відділів СУБу в Лондоні діти шкільного віку приходили на лекції української мови й історії до Централі СУБ, які проводили професійні вчителі. Першу школу українознавства в Англії було засновано в кінці 1951 р. в Болтоні.

Зусиллями СУБу у 1954 р. у Лондоні постає недільна школа, а в напрямі організації виховної роботи серед дошкільнят – дитячий садок при СУБі.

Згодом, недільні школи постали і в інших українських осередках по всій Великобританії – в Манчестері, Бредфорді, Нітінгамі, Едінбурзі, Лестері, Глостері, Рочдейлі¹⁶. Вже при заснуванні подібних дитячих осередків постало питання про відповідність цих закладів до загальноприйнятих британських стандартів, які разом з тим мали би позначатися українським характером та бути скерованими до виховних завдань, що ставила перед собою українська громада.

З метою активізації та покращення роботи українського шкільництва у Великобританії при Централі СУБ 1956 р. була організована Спілка Українських Учителів і виховників (СУУВ).

На сьогодні в Великобританії діють 13 шкіл українознавства в системі СУБ, в яких навчається більше 400 учнів¹⁷. Усвідомлюючи загрозу з боку асиміляційних процесів, що діють на українську

¹⁶ Покальчук Ю. Українська мова й шкільництво у Великобританії // Слово і час. – 1996. № 11–12. – С. 70.

¹⁷ Там само. – С. 71.

діаспору та приводять до поступового англізування наступних поколінь, свідомі британські українці особливого значення у збереженні української національної субстанції на еміграції надають шкільництву, освіті і вихованню в ділянці українознавства. Вирішення цих складних завдань українські шкільники Британії вбачають в активізації діяльності шкіл та їх співпраці з батьками, посиленні виховної роботи через молодечі організації, такі як Пласт, СУМ (Спілка Української Молоді), Українська Студентська Громада у Великій Британії. Діяльність цих організацій спрямована головне на те, чого не дають недільні школи – на національне виховання української людини в діаспорі, з тим, щоб зберегти національну ідентичність української спільноти поза межами України та цю спільноту всебічно розбудовувати.

Здійснюються заходи по поширенню мережі української освіти шляхом започаткування у Манітобському університеті курсу української мови, наукових студій в Торонто, Альберті. А 1961 р. уряд Манітоби офіційно надає право українцям ввести українську мову як предмет навчання у державній школі.

Українці, будучи за величиною четвертою етнічною групою в Канаді, виявили значну активність у політичному житті країни на відміну від інших етнічних груп, внесли вагомий внесок в економічний розвиток. Сенатор П. Юзик підрахував, що «українці розорали цілини більше (приблизно десять мільйонів акрів) протягом 70-ти років, ніж в десять разів численніші канадські французи в Квебеку (понад п'ять мільйонів акрів) за 300 років»¹⁸.

¹⁸ Славутич Яр. Українська участь у багатокультурності Канади //Слово і час. 1996. – №11–12. – С. 55.

Не випадково, що на такому тлі канадський уряд був змушений прихильно ставитися до етнічних груп, які вносили свій різноманітний вклад у розбудову країни.

На домагання етнічних груп 1971 р. федеральний уряд проголосив політику багатокультурності, отже й двомовного навчання, що стало своєрідним рятівним колом для потопаючих у процесі асиміляції. Українці в Канаді користуються хоча й невеликою, фінансовою підтримкою як федерального, так і провінційного урядів для різних освітніх і культурних проектів. Українську мову сьогодні викладають не лише в двомовних (англо-українських) школах, а щонайменше в 10 університетах Канади.

У світлі асиміляційних процесів прихильники оптимального етнічного збереження починають бачити перспективи в світських інституціях та діяльності (школи українознавства, молодечі організації, культурні, мистецькі, наукові заходи).

Заслуженою популярністю на Заході Канади користується Едмонтонський хор «Дніпро», а танцювальний ансамбль «Шумка» здобув світове визнання. В Едмонті, Саскатуні, Вінніпезі й Торонто активно діють осередки української культури. Велику культурно-просвітницьку діяльність проводять музеї української культури міст Саскатун, Торонто, Вінніпег, Український архів-музей в Едмонтоні. Активно провадить освітянську роботу Канадський інститут українських студій, який було засновано у 1976 р. і одним із найважливіших завдань якого є – бути методичним кабінетом англо-українського двомовного й двокультурного навчання що є частиною системи загальної освіти в степових провінціях. При Інституті зорганізовано найбільший у західному світі український методичний кабінет («Осередок ресурсів»), де зберігаються педагогічні матеріали, виготовлені в Північній Америці, радянській Україні та інших країнах.

Від 1982 р. інститут допомагає щорічно організувати літні курси для вчителів української мови. Значною подією в культурному і освітньому житті стало видання інститутом п'ятитомної Енциклопедії України.

Позитивним досвідом діяльності українознавчих студій, що стали величезним стимулом для розвитку національної свідомості канадійської молоді українського походження, скористалися українці Австралії. За ініціативи проф. Ярослава Рудницького, якого називають «Справжнім Амбасадором Української вільної Науки» та зусиллями провідних австралійських українців 16 грудня 1974 р. постала Фундація Українознавчих Студій в Австралії (ФУСА)¹⁹.

Протидія аргентинських властей діяльності українських шкіл у 40-х роках по «Просвіта», з кожною новою філією якого з'явився новий відділ рідної школи. З середини 60-х років ХХ ст. за співучастю СУМ почали діяти середньошкільні курси українознавства, українська гімназія з п'ятирічною програмою навчання при католицькій кафедрі.

А у 1981 р. філією Українського Католицького університету ім. Папи Климентія в Буенос-Айресі зорганізовані літні курси українознавства.

Незважаючи на активні асиміляційні процеси та певну байдужість, а іноді і протидію з боку державницьких органів, українці в Аргентині докладають чимало зусиль для здобуття української освіти та навчання дітей рідній мові.

Українці в країнах поселення є громадянами інших держав. Вони працюють на ці держави, створюючи економічну й політичну могутність тих держав, однак ментальні та культурні особливості вирізняють українців як етнос у різних куточках земної кулі. Це стосується і внеску українців в загальноамериканське життя, особливо у сферу економіки.

¹⁹ Фундація українознавчих студій в Австралії. – Аделаїда-Київ, 2000. – С. 24.

Про специфічний внесок українців в американське життя можна говорити лише у зв'язку з поширенням української музичної культури, народного мистецтва та відмінностей побуту; деякі елементи побутової культури стали популярними і поза українською етнічною спільнотою в США (пісні, танці, вишивка, кулінарія).

Поряд з тим значний внесок українських емігрантів у суспільно-культурний розвиток своєї батьківщини в Європі. Українська спільнота, з одного боку, звернена на країну свого поселення та майбутнього в ній своїх дітей, але водночас сильно прив'язана до долі свого народу у Східній Європі. Українські установи та організації багато зробили у справі популяризації українського питання та ідеалів незалежної України в англомовному світі. В особі своїх провідних діячів та центральних установ українська еміграція вибилася наче на закордонне представництво України чи її окремих земель під кінець Першої світової під час Другої світової війни.

Українська концепція етнічності сьогодні в основному обмежується культурними спрямуваннями і вартостями. В ній істотну роль відіграє пізнання мови і культури українського народу. Василь Маркус, досліджуючи проблеми української спільноти в американському суспільстві, зазначає, що ідеалом для більшості свідомих членів спільноти є двомовність, з тим, що поняття української мови включає не лише володіння розмовною мовою і її часте вживання, але опанування мови як засобу засвоєння культурних цінностей українського народу, творення цією мовою (двомовність-двокультурність). Саме у справу культурного збереження, головно на відтинку освіти, українські емігранти затратили найбільше енергії.²⁰

²⁰ Маркус В. Українська спільнота в ширшому американському суспільстві: проблеми і спостереження // Українці в американському та канадському суспільствах: Соціологічний збірник. – Джерзі Сіті, 1976. – С. 274.

В світлі асиміляційних процесів та асиміляційних проявів церкви, особливо католицької, свідомі українці починають бачити перспективи в світських інституціях та діяльності освітніх закладів.

Таким чином, українське шкільництво у Західному світі поряд з системною мережею недільного шкільництва продовжує вирішувати завдання протидії асиміляційним процесам, збереження української мовно-культурної ідентичності.

«... Завдання українського шкільництва не залишається тільки пізнанням та вивченням фактів, дій, подій; тут має проходити ще інший, дуже важливий процес, що відбувається на підложжі витворених українським народом культурних дібр. На цей процес складається не тільки розуміння і вживання існуючих культурних надбань, але й витворення нових, а найважливіше – формування нових поколінь на існуючій національній культурі для активної та творчої в ній участі»,²¹ – зазначено в ухвалі світової Виховно-Освітньої Сесії (СВОС) в рамках світового Конгресу Вільних українців, що відбувся 11 –12 листопада 1967 р.

Враховуючи суспільно-політичні і соціально-культурні зміни, що відбулися протягом останніх десятиріч у країнах проживання українців поза межами етнічної батьківщини, можна загалом погодитись з дослідником українського шкільництва в Канаді І. Руснаком в його міркуваннях стосовно того, що «розвиток українського шкільництва... має діалектичний характер, відображає як закономірності еволюції національної школи й педагогічної думки, так і особливості життєдіяльності етнічної громади. У процесі історичного розвитку змінювались суспільно-політичні і соціально-культурні умови, розширювався зміст освіти, вдосконалювались шляхи його реалізації,

²¹ Педагогічні проблеми та дидактичні поради: Матеріали вишкільного курсу для учителів суботніх шкіл. – Мюнхен, 1969. – С. 87.

але незмінною залишалася мета українського шкільництва в умовах полікультурного суспільства: сформувати національно свідому, гармонійну українську людину, яка є патріотом України і громадянином Канади водночас»²². Зазначене, без сумніву, стосується специфіки всього шкільництва закордонних українців як чинника етнозбереження та саморозвитку української спільноти.

Таким чином, шкільництво закордонних українців, яке включає в себе дошкільні заклади (дитячі садки, класи передшкілля), рідні елементарні школи, які дають початкову освіту, курси українознавства (середня ланка освіти), лінгвістичні центри, різноманітні позашкільні інституції (недільні школи, літні оселі, табори, гуртки самоосвіти, музеї, бібліотеки, читальні, театри, тощо) продовжує виконувати свої консолідуючі етнокультурні функції в житті української спільноти не лише задля протидії асиміляційним процесам, а що дуже важливо – задля долучення молодих поколінь до українського культурного масиву. Мета виховничо-просвітніх зусиль діаспори на сучасному етапі зафіксована у схваленому VI з'їздом Світової Координаційної Виховно-освітньої ради при СКУ «Виховному ідеалі українця в діаспорі»: «Українець у діаспорі – це повноцінний громадянин (мешканець) своєї країни, пов'язаний з українським народом почуттям приналежності до української національної спільноти вузами української мови й культури, особливість якого позначається християнсько-етичними вартостями і творчою дією для народу»²³.

²² Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (к. ХІХ – ХХ ст.). – Чернівці, 2000. – С. 9–12.

²³ Виховний ідеал українця в діаспорі // Відгукніться. – 1994. – Ч. 8. – С. 11.

1. Лозинський А. Україна й діаспора – взаємна допомога і захист // У майбутнє – в ім'я України!: Матеріали III Всесвітнього форуму українців 18–20 серпня 2001 р. – К., 2001. – С. 33.
2. Ушинський К. Про народність у громадському вихованні // Виб. пед. тв, Т.1 – К., 1983. – С. 47.
3. Грушевський М. Про українську мову і українську школу. – К., 1991. – С. 13.
4. З чого нам національно освідомлятися? // Учитель. – 1905. – Ч. 3. – С. 25.
5. Щербатюк О. Освітній чинник у між культурних комунікаціях і проблеми етнозбереження // Освіта в українському зарубіжжі: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 1–4 листопада 2000 р. – К., 2001. – С.143.
6. Євтух Є., Камінський Є., Ковальчук О., Трощанський О. Зберігаючи українську самобутність. – К., 1992. – С. 51.
7. Сергійчук В. Історичні традиції української освіти в зарубіжжі // Освіта в українському зарубіжжі: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 1–4 листопада 2000 р. – К., 2001. – С. 9.
8. Білаш Борислав Н. Англійсько-українське шкільництво в державній системі Манітоби. – Мюнхен-Вінніпег, 1984. – С. 37.
9. Прокоп Дмитро. Спомини вчителя-піонера. – Вінніпег, 1979. – С. 28.
10. Там само. – С. 6.
11. Українці в Аргентині. – К., 1997.
12. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – Мюнхен-Нью-Йорк, 1949. – С. 953.
13. Там само. – С. 953–954.
14. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні. – К., 2001. – С. 11.
15. Енциклопедія українознавства. – Мюнхен;Нью-Йорк, 1949. – С. 954.
16. Покальчук Ю. Українська мова й шкільництво у Великобританії // Слово і час, 1996. – № 11–12. – С. 70.
17. Там само. – С. 71.
18. Славутич Яр. Українська участь у багатокультурності Канади // Слово і час. – 1996. – № 11–12. – С. 55.
19. Фондація українознавчих студій в Австралії. – Аделаїда-Київ, 2000. – С. 24.

20. Маркус В. Українська спільнота в ширшому американському суспільстві: проблеми і спостереження // Українці в американському та канадському суспільствах: Соціологічний збірник. – Джерзі Сіті, 1976. – С. 274.
21. Педагогічні проблеми та дидактичні поради: Матеріали вишкільного курсу для учителів суботніх шкіл. – Мюнхен, 1969. – С. 87.
22. Русак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (к. ХІХ –ХХ ст.). –Чернівці, 2000. – С. 9–12.
23. Виховний ідеал українця в діаспорі // Відгукніться. –1994. –Ч. 8. – С. 11.
24. Конференція в справах шкільництва, освіти й виховання: Доповіді і дискусії. – Брандфорд, 1977.
25. Боднарчук І. До рідних причалів: Репортажі з обстеження шкіл у Канаді. – Торонто-Вінніпег, 1979.
26. Лупул Манолій. Про Канадійський Інститут Українських Студій // Сучасність. – Березень, 1985. – Ч. 3(287). – С.103–106.
27. Програма навчання і виховання. – Нью-Йорк–Філадельфія, 1960.